

Vojenské prostory

Vít Grulich & Pavel Marhoul

Vojenské prostory

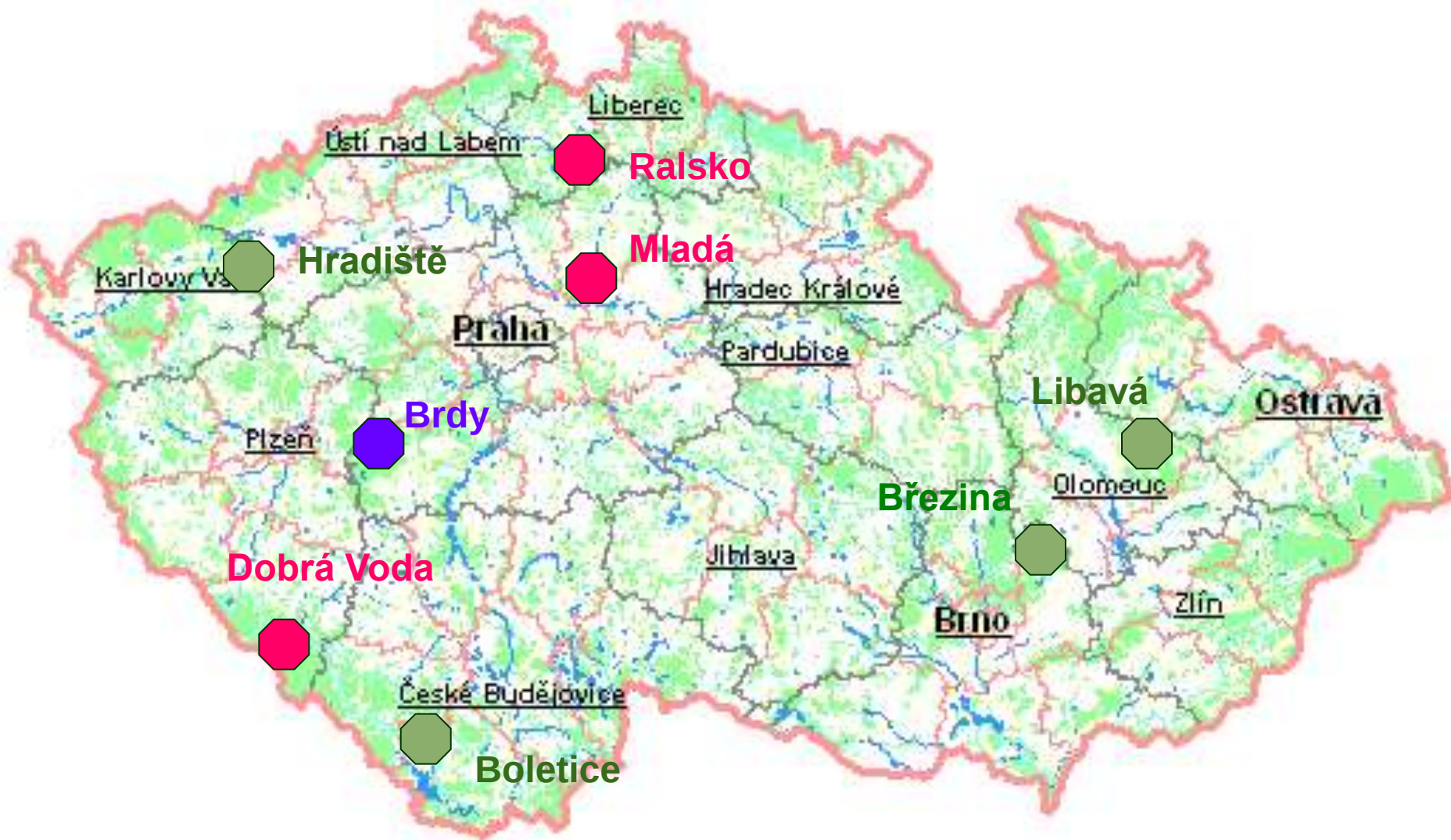
- Atypický způsob využití
  - hospodaření podřízeno vojenským činnostem

Vojenské prostory

- vojenské újezdy
  - rozsáhlá území pod vojenskou správou
    - do roku 1991 8
    - do roku 2015 5
    - v současnosti 4
- vojenské výcvikové prostory
  - vojenská cvičiště
    - ve vojenských újezdech
    - i mimo ně
      - posádková cvičiště
      - střelnice vojenských útvarů aj.

Vojenské újezdy v České republice

Historie českých vojenských újezdů

- **založeny:**
  - před rokem 1918
    - Mladá
  - po roce 1920
    - Brdy, Vyškov
  - po roce 1945
    - Hradiště, Mimoň, Dobrá Voda, Boletice, Libavá
- **původně zalesněná (neobydlená) území:**
  - Brdy, Mladá, Vyškov
- **původně osídlená krajina:**
  - Hradiště, Mimoň, (Dobrá Voda), Boletice, Libavá

Vojenské újezdy

- omezené hospodářské aktivity
- téměř bez trvalého osídlení
- minimalizace velkoplošných krajinných meliorací
- minimum zdrojů antropického znečištění
- minimalizace sukcese podmíněné eutrofizací
- lokální destrukce - permanentní přírodní sukcese

Vojenské újezdy

- uchování krajinné dynamiky z 1. poloviny 20. století
- návrat ke strukturám předstředověkého kampusu

Krajina vojenských újezdů

středověk

- vymezení krajinných segmentů pro určité využití
  - daňové důvody
- vznik ostrých hranic v krajině

současná běžná krajina

- středověké dispozice pokračují

vojenské prostory

- návrat k předstředověké struktuře krajiny
  - jediný vlastník – daňové důvody odpadají
- velkoplošná sukcesní stádia
  - podmínky pro některé organismy
- fungování metapopulací
  - potvrzeno u hmyzu
  - u rostlin je v současné době předmětem výzkumu

Vojenské újezdy po roce 1990

- obecný dojem – zničená příroda
  - zcela jiná skutečnost
  - rozsáhlé výzkumy
- první chráněná území – výjimky
- nesystematické inventarizační průzkumy, některé velmi detailní
- územní ochrana a management
- Natura 2000

VÚ a Natura 2000

Boletice   rozloha: 16 559 ha
1 EVL

Hradiště   rozloha: 28 081 ha
1 EVL (100% území)

Libavá   rozloha: 22 710 ha
1 EVL (30% území)

Vyškov   rozloha: 14 983 ha
návrhy neschváleny

nedávno zrušený:

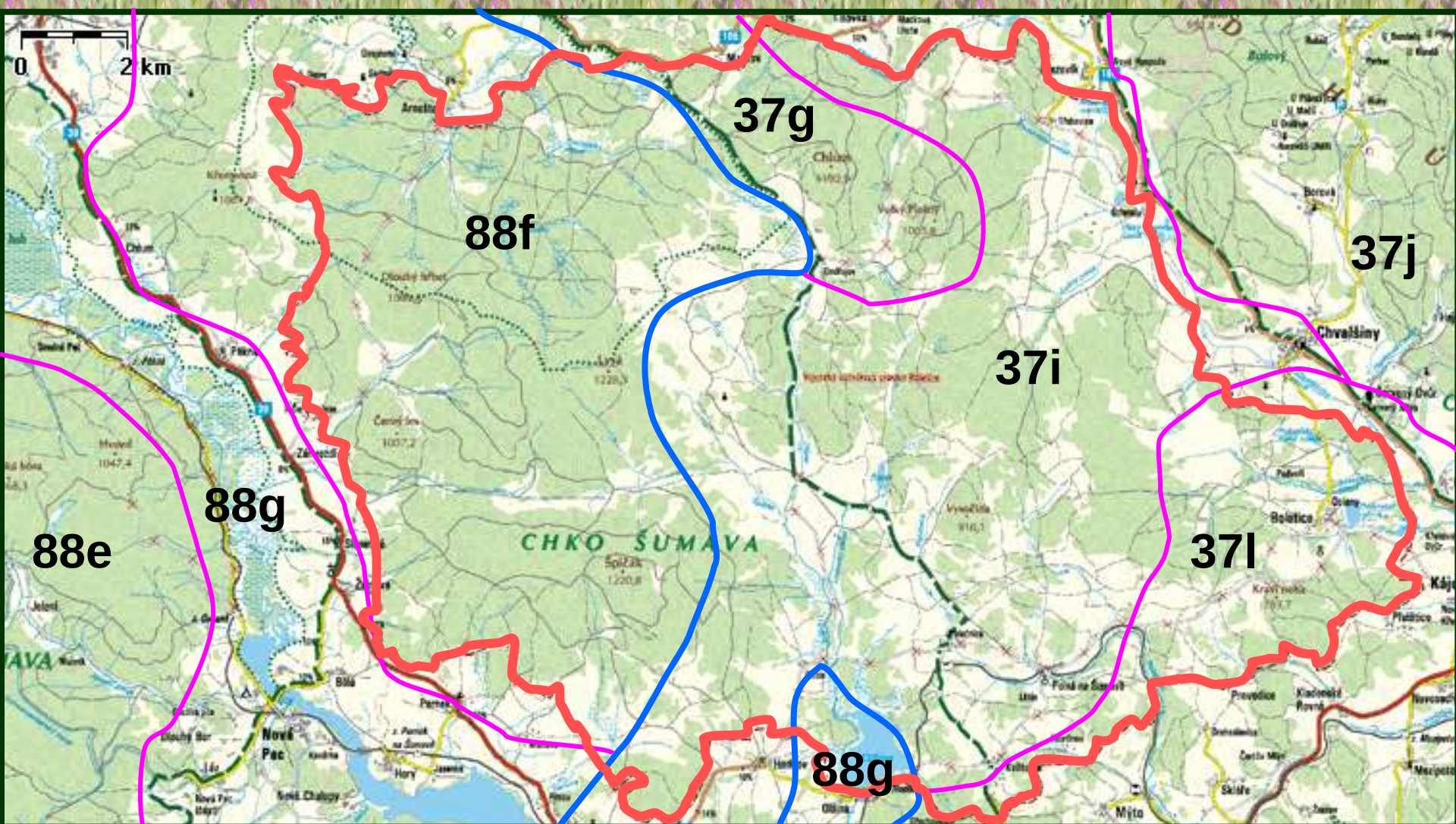
Brdy   rozloha: 26 008 ha
10 EVL (23 % území)

Vojenský újezd Boletice

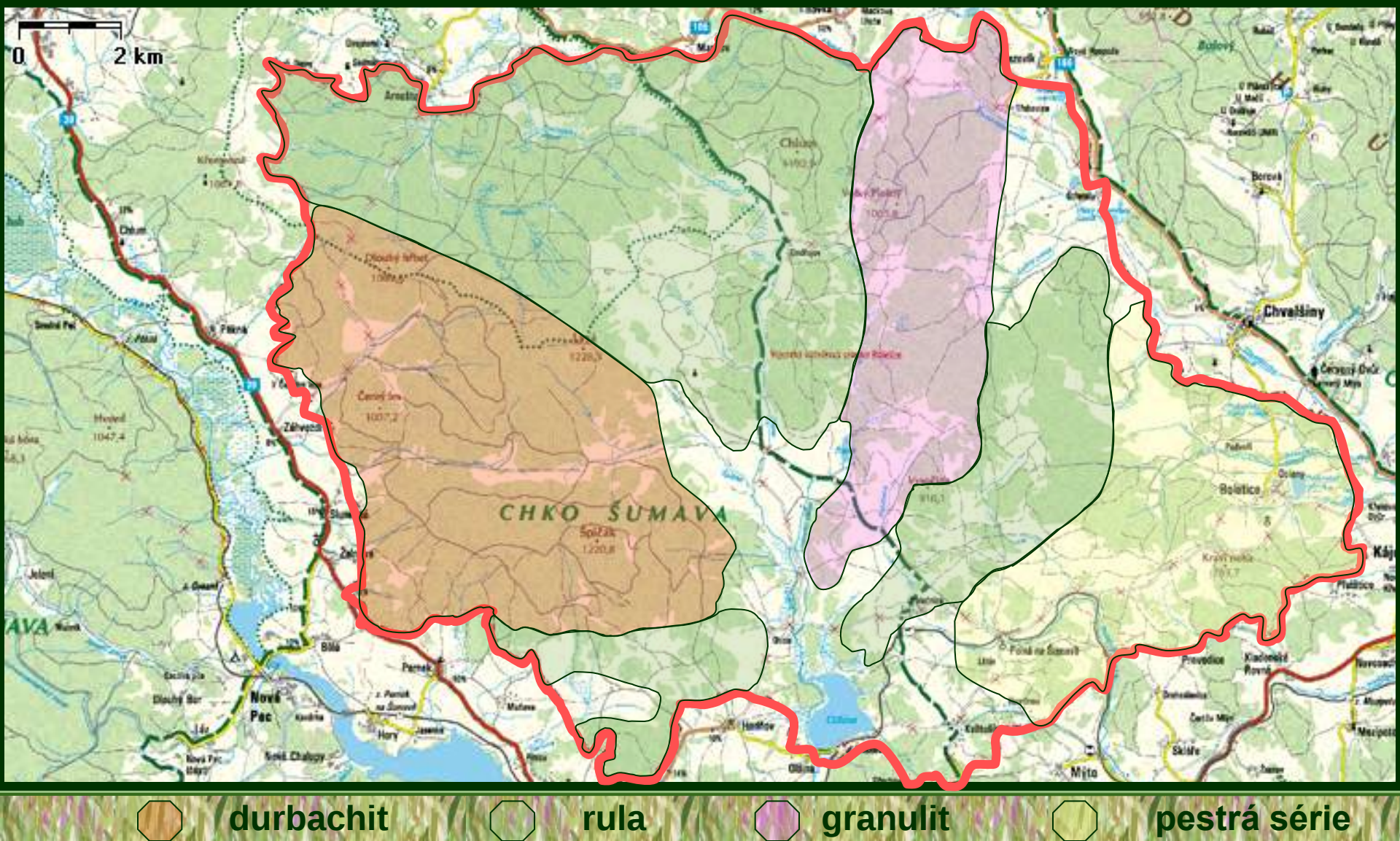
- vojenský výcvikový tábor ustaven po roce 1945
- VÚ oficiálně vznikl v roce 1950
- původní rozloha 219,5 km²
- současná rozloha 165,6 km²

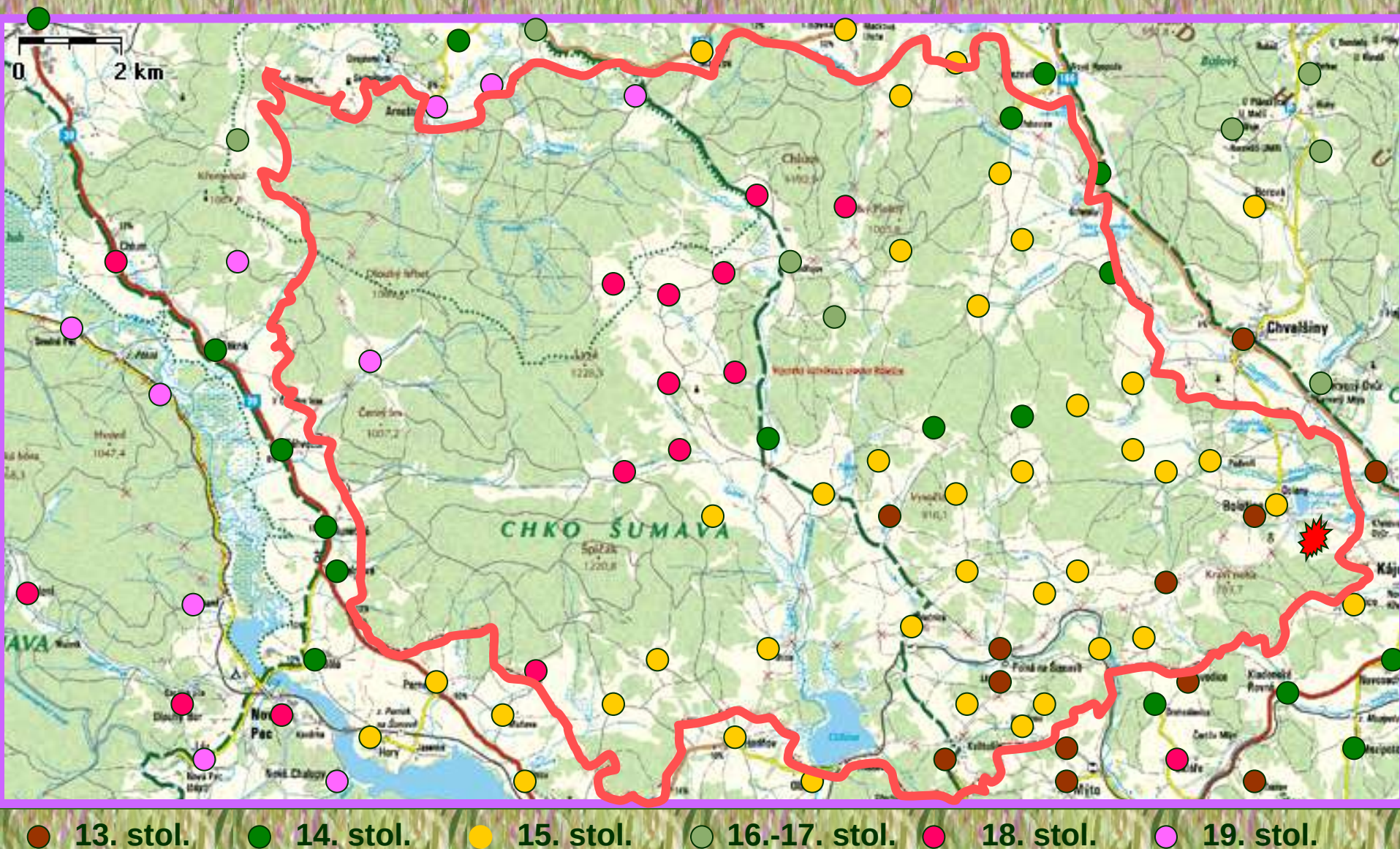
Fytogeografické členění

Geologická stavba

Historické osídlení

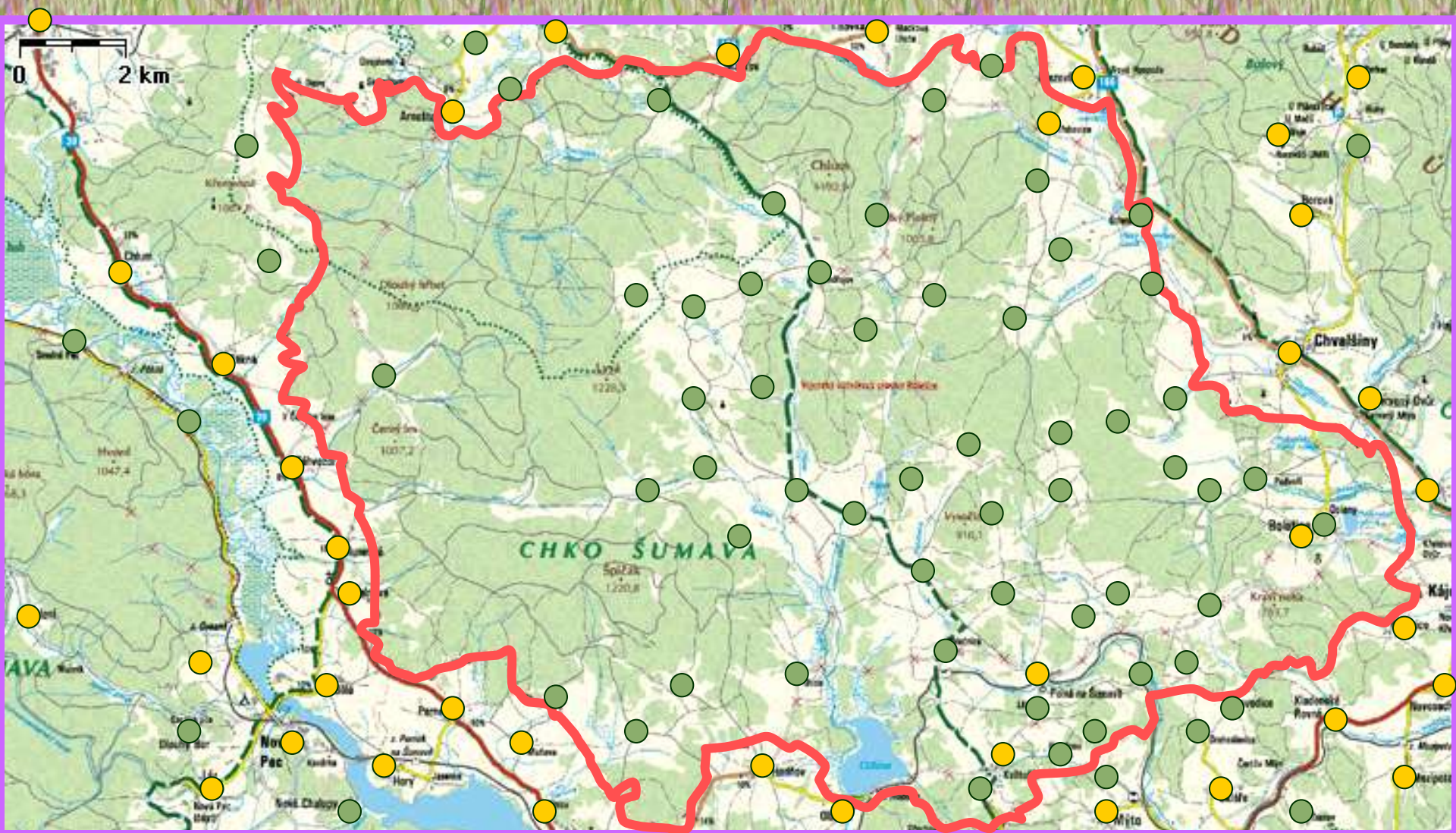

Minulost

Boletice, kostel sv. Mikuláše

Změny v osídlení po roce 1950

Současnost

Podvoří, ubikace pro vojáky

Ondřejov

Andreasberg im Böhmerwalde

Výzkum v archivech

schwarzenberské lesní mapy z 19. století – Špičák

1888, SOA Český Krumlov, fond Schwarzenberská zařizovací kancelář

Špičák – současný stav
www.mapy.cz

Změny v krajině - 1952

Historická ortofotomapa © CENIA 2010

Podkladové letecké snímky VGHMÚř Dobruška © MO ČR 2009

Změny v krajině - 1952

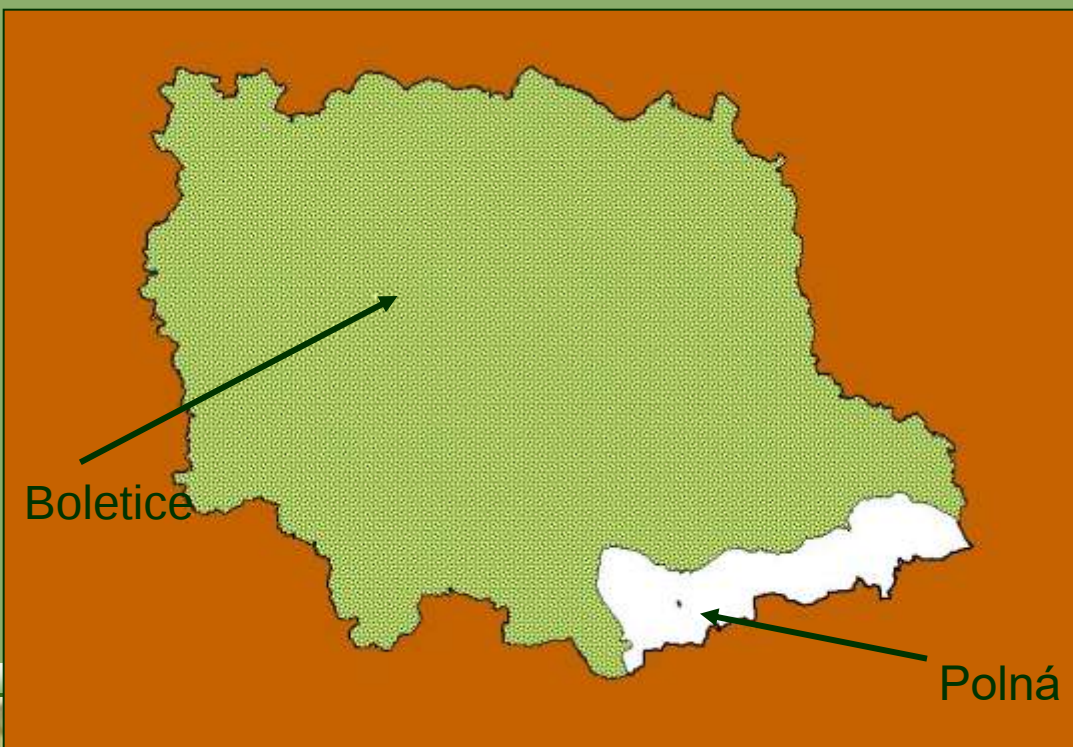
Výzkum ve VÚ Boletice

- **před rokem 1945 velmi málo informací**
  - např. Pascher 1902
- **po roce 1945 minimální přístupnost**
  - botanici na vojenských cvičeních:
    - Holub, Skalický
  - občasný výzkum
    - S. Kučera
  - v 80. l. expertíza BÚ ústavu ČSAV
    - Kopecký a kol.
  - **po roce 1990** několik dílčích studií
    - Pavlíčko, Vydrová
  - **po roce 2000** mapování Natura 2000
    - (2001-2005), aktualizace (2006-2014)
- **relevantní informace teprve v současnosti**
  - jedno z nejlépe probádaných území v jižních Čechách

Evropsky významné lokality - Boletice a Polná

Boletice 20 348,7 ha

Polná 0,64 ha

BiotoPy

- přírodní
  - naturové
    - květnaté bučiny
    - nevápnitá slatiniště aj.
  - nenaturové
    - pcháčové louky
- člověkem ovlivněné
  - sukcesní stádia
  - ruderály

Černý les

Vítěšovičtí Uhlíři, komplex rašelinných luk

Nová Víska, opuštěné louky (a pole?)

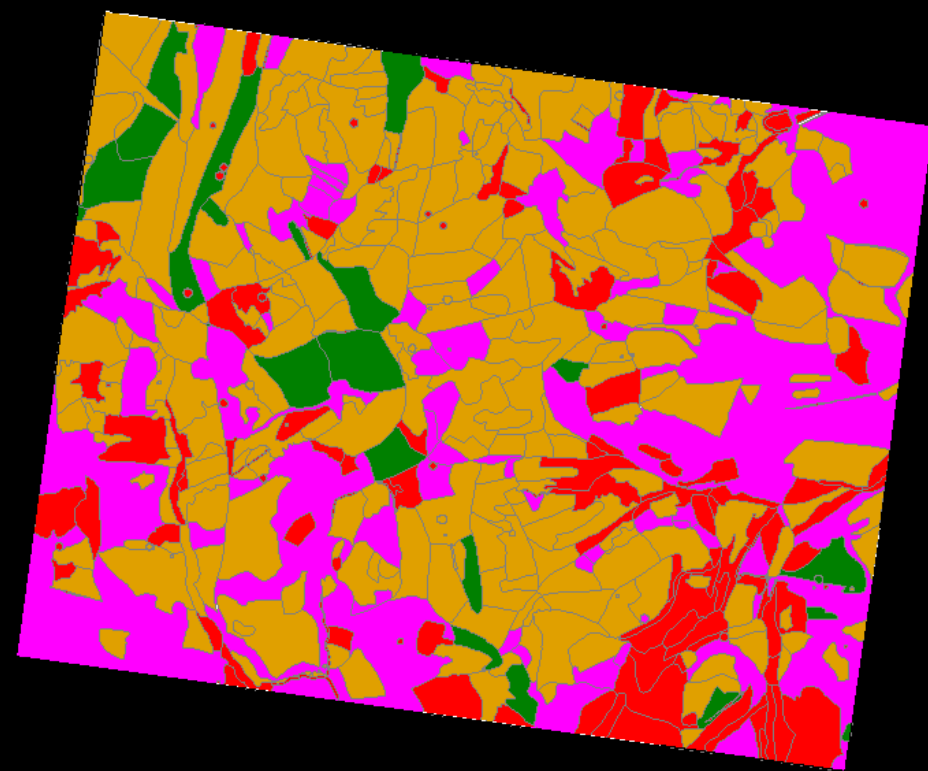

Podvoří, střelnice

Zastoupení biotopů ve VÚ a okolí

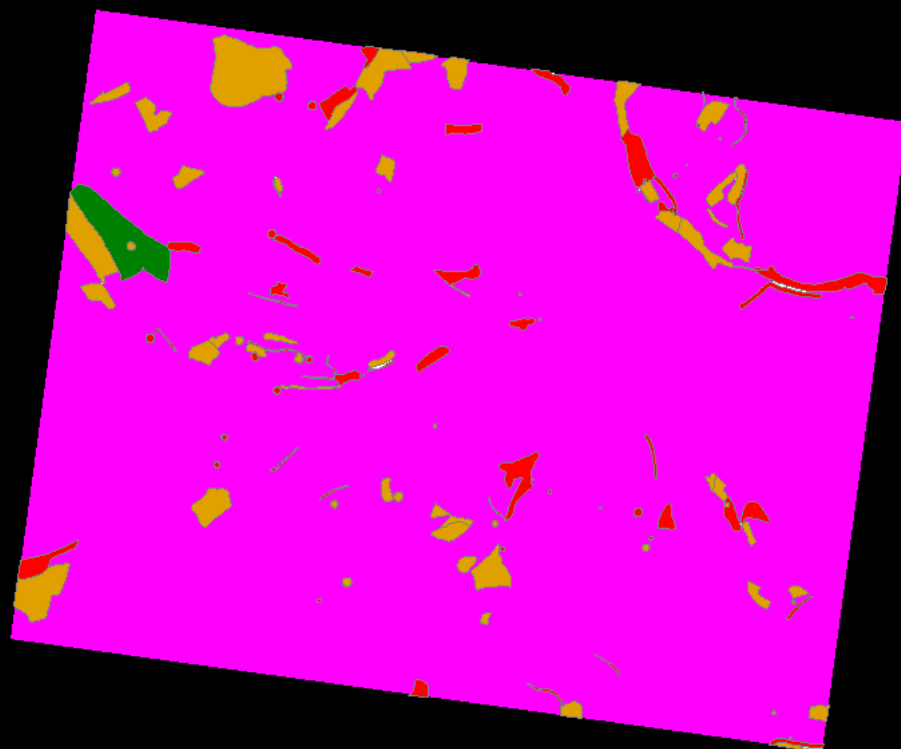
Břevniště

prioritní

naturové

Hořice

přírodní

skupina X

EVL Boletice – předměty ochrany

Stanoviště (11/9)

Přirozené eutrofní vodní nádrže

Bezkolencové louky

Vlhkomilná vysokobylinná lemová společenstva

Extenzivní sečené louky nížin až podhůří

Přechodová rašeliniště

(Aktivní vrchoviště)

Bučiny asociace *Luzulo-Fagetum*

Bučiny asociace *Asperulo-Fagetum*

Lesy svazu *Tilio-Acerion* na svazích, sutích a v roklích

Smíšené jasanovo-olšové lužní lesy

(Acidofilní smrčiny)

Živočichové (6)

modrásek bahenní, modrásek očkovaný, perlorodka

říční, rys ostrovid, střevlík Ménetriesův, vranka

obecná

Rostliny (1)

popelivka sibiřská

Floristické údaje

- celkem získáno ca 200 000 floristických údajů
– k $\pm$ 850 druhům

Dactylorhiza fuchsii

Gentianopsis ciliata

Chráněné a ohrožené druhy rostlin

53 druhů chráněných

- asi 9 000 záznamů

7 kriticky ohrožených
17 silně ohrožených
29 ohrožených

Dianthus superbus
subsp. *superbus*

145 druhů z Červeného seznamu

- asi 70 000 záznamů

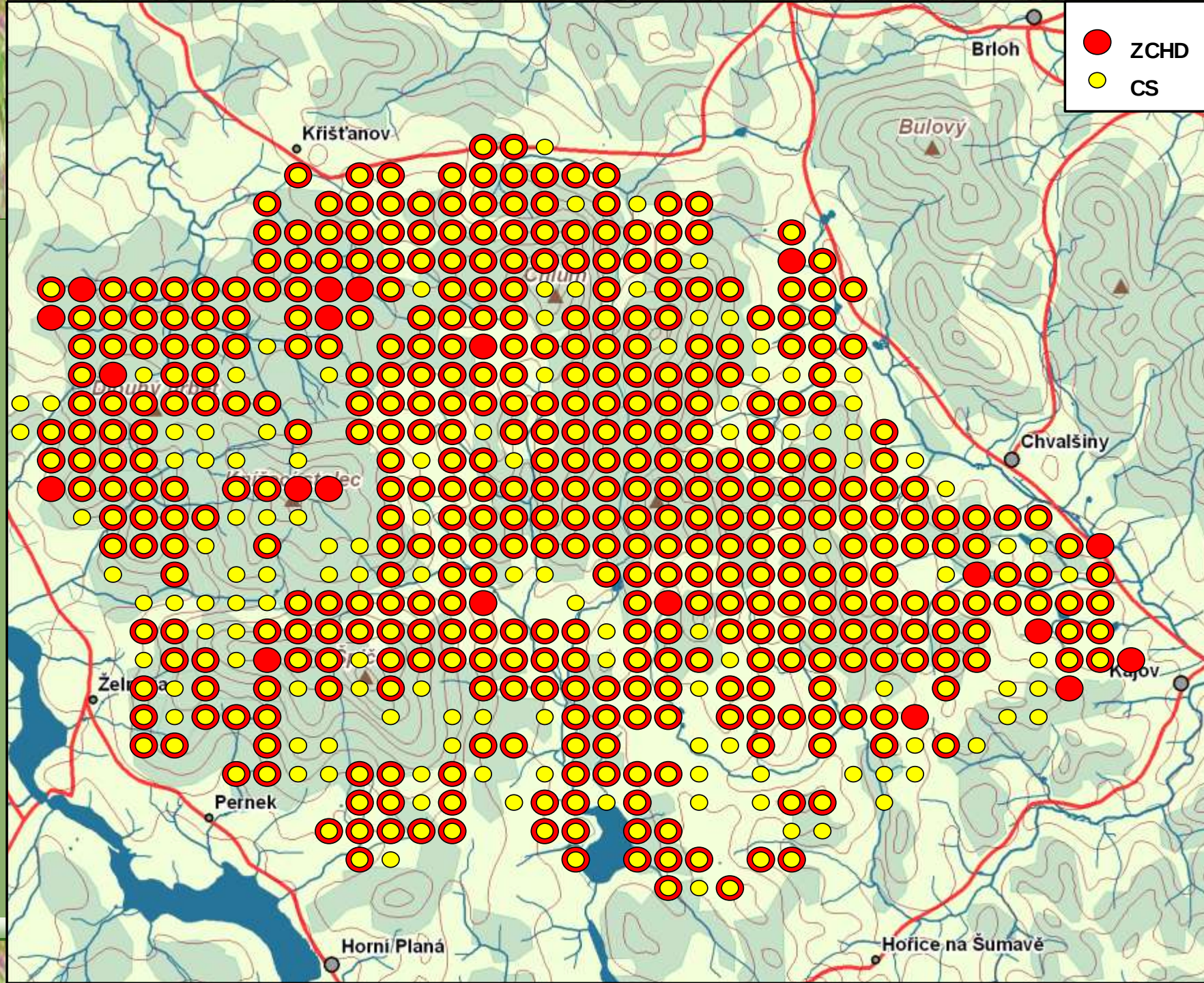
10 kriticky ohrožených
27 silně ohrožených
59 ohrožených
49 vyžadujících pozornost

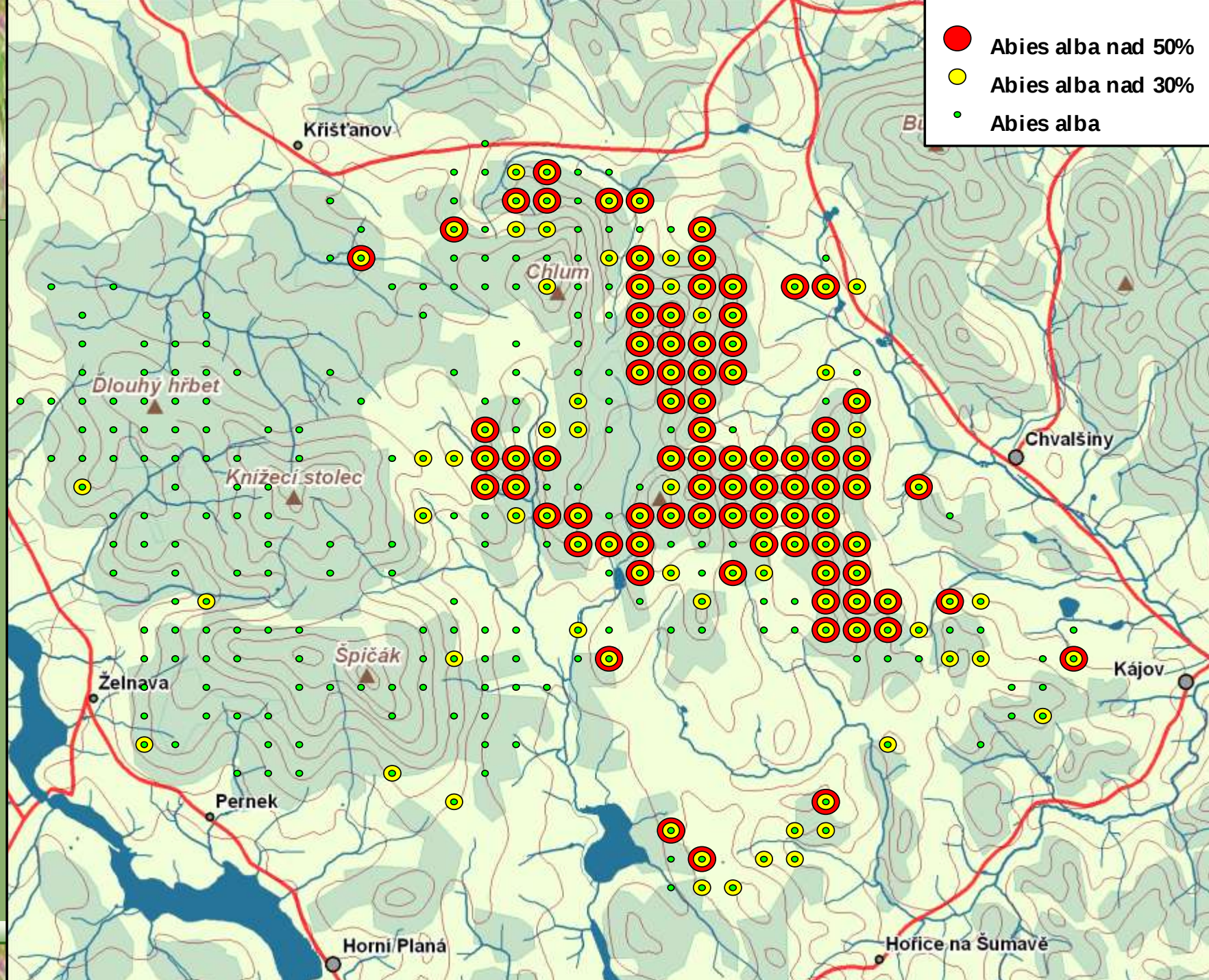

Andromeda polifolia

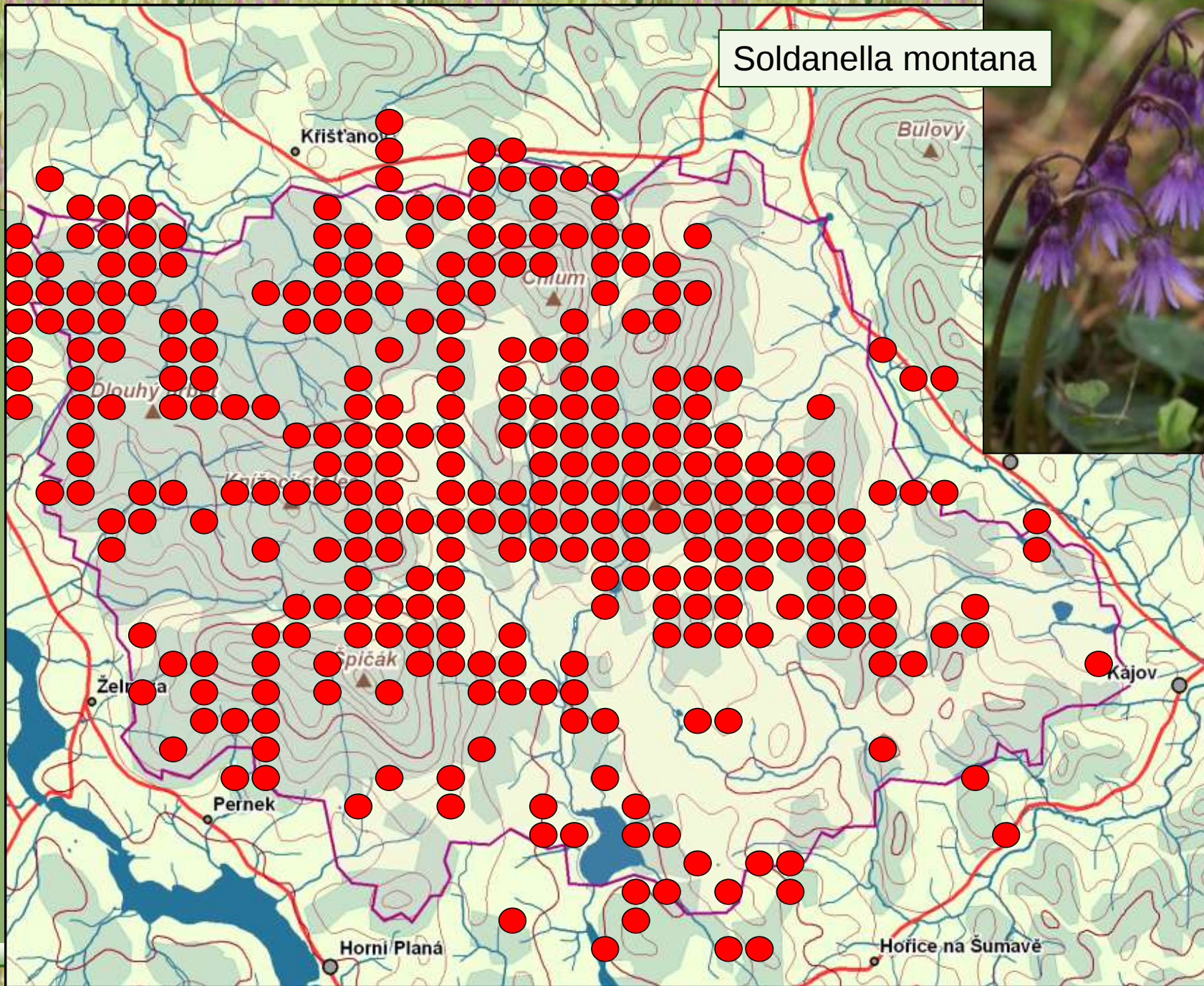
Zobrazení

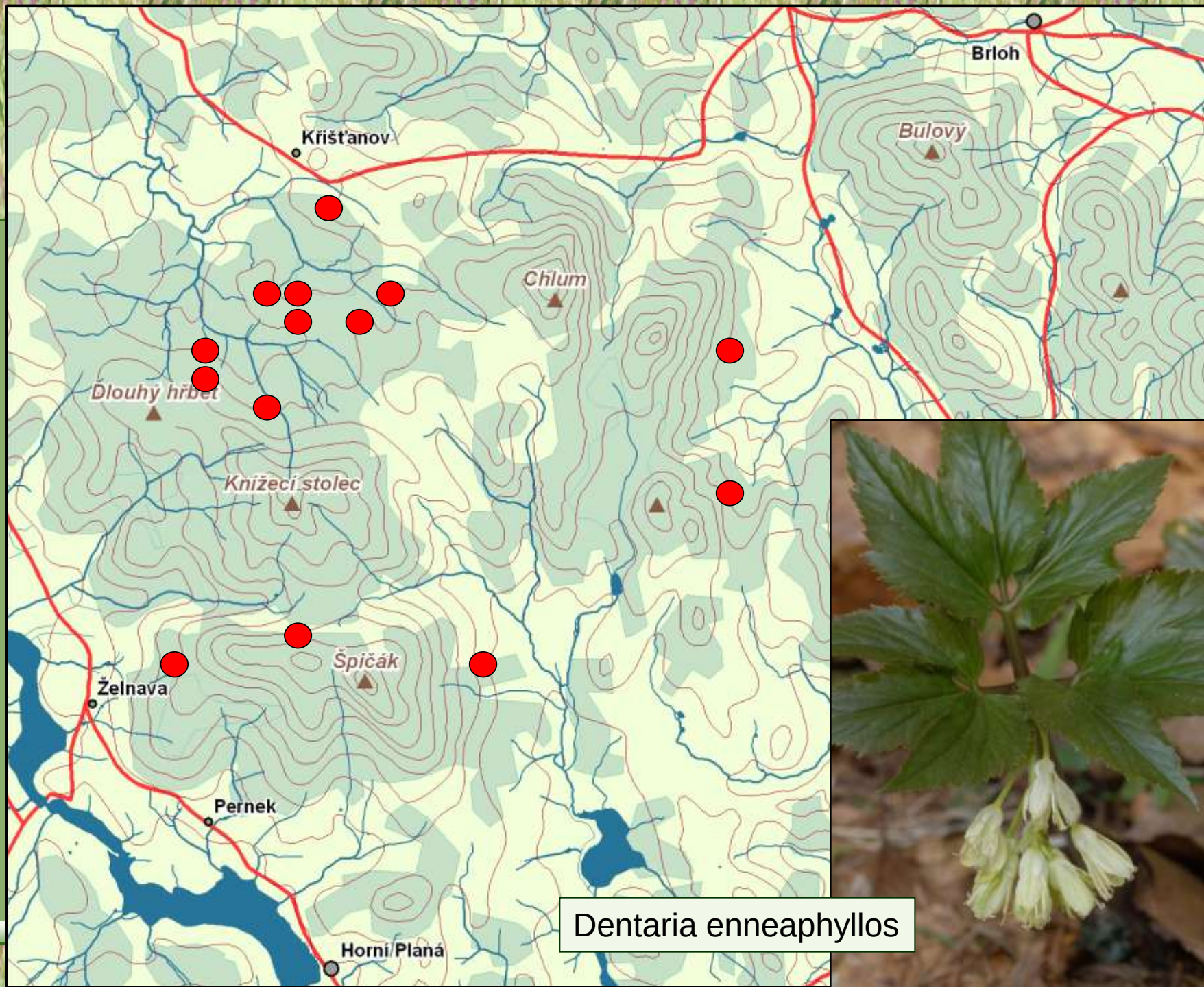
- body zpracovány v síti
  - použita síť $0,5' \times 0,3'$
    - asi $0,5 \times 0,5$ km
  - zachycení struktur na úrovni krajiny
- zobrazení v programu dMap

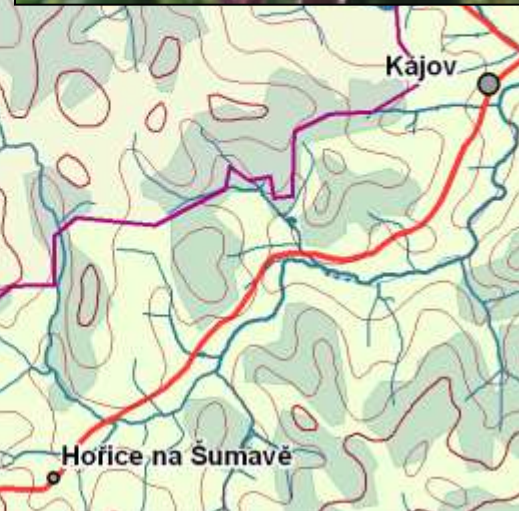
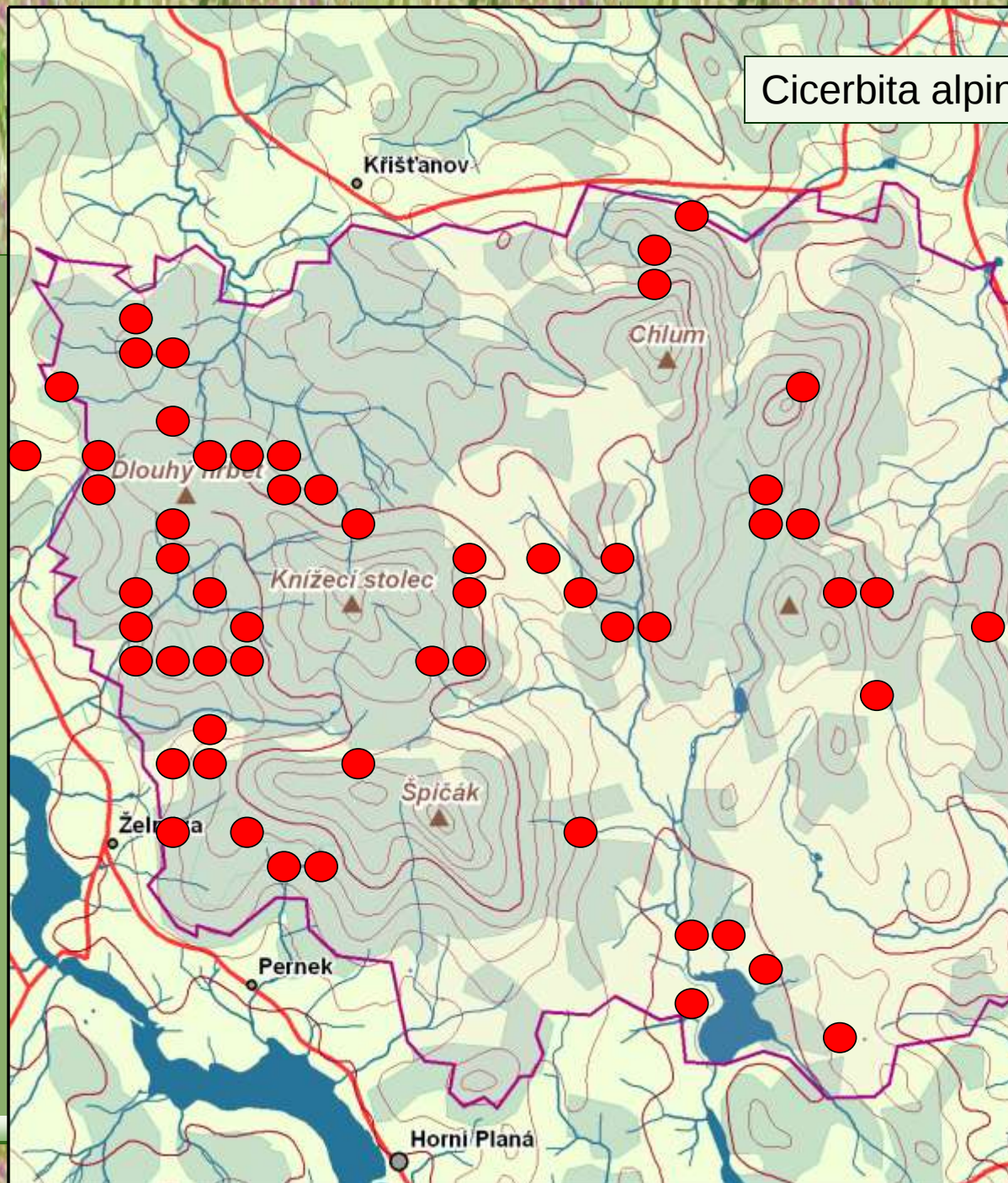
Soldanella montana

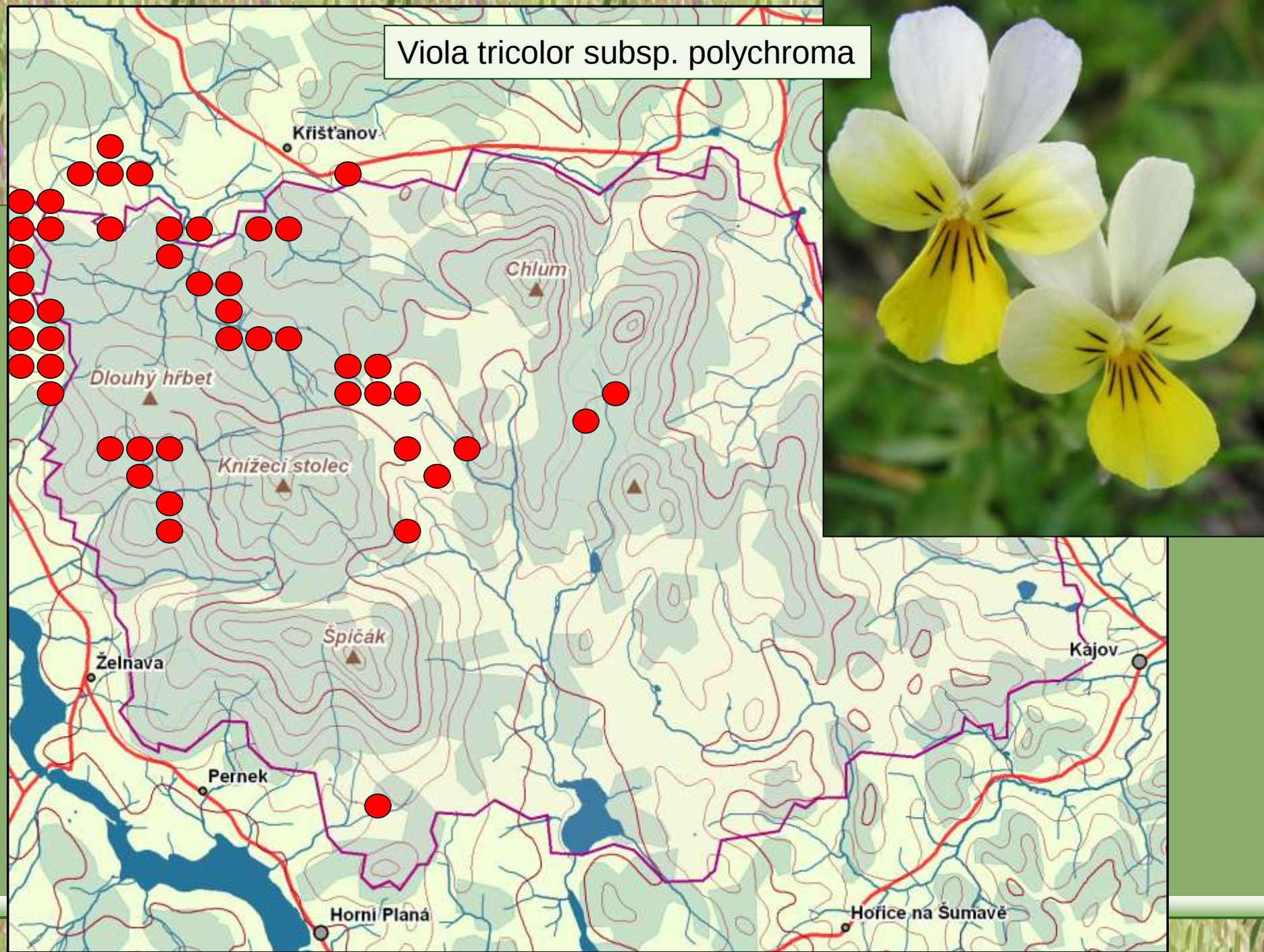

Dentaria enneaphyllos

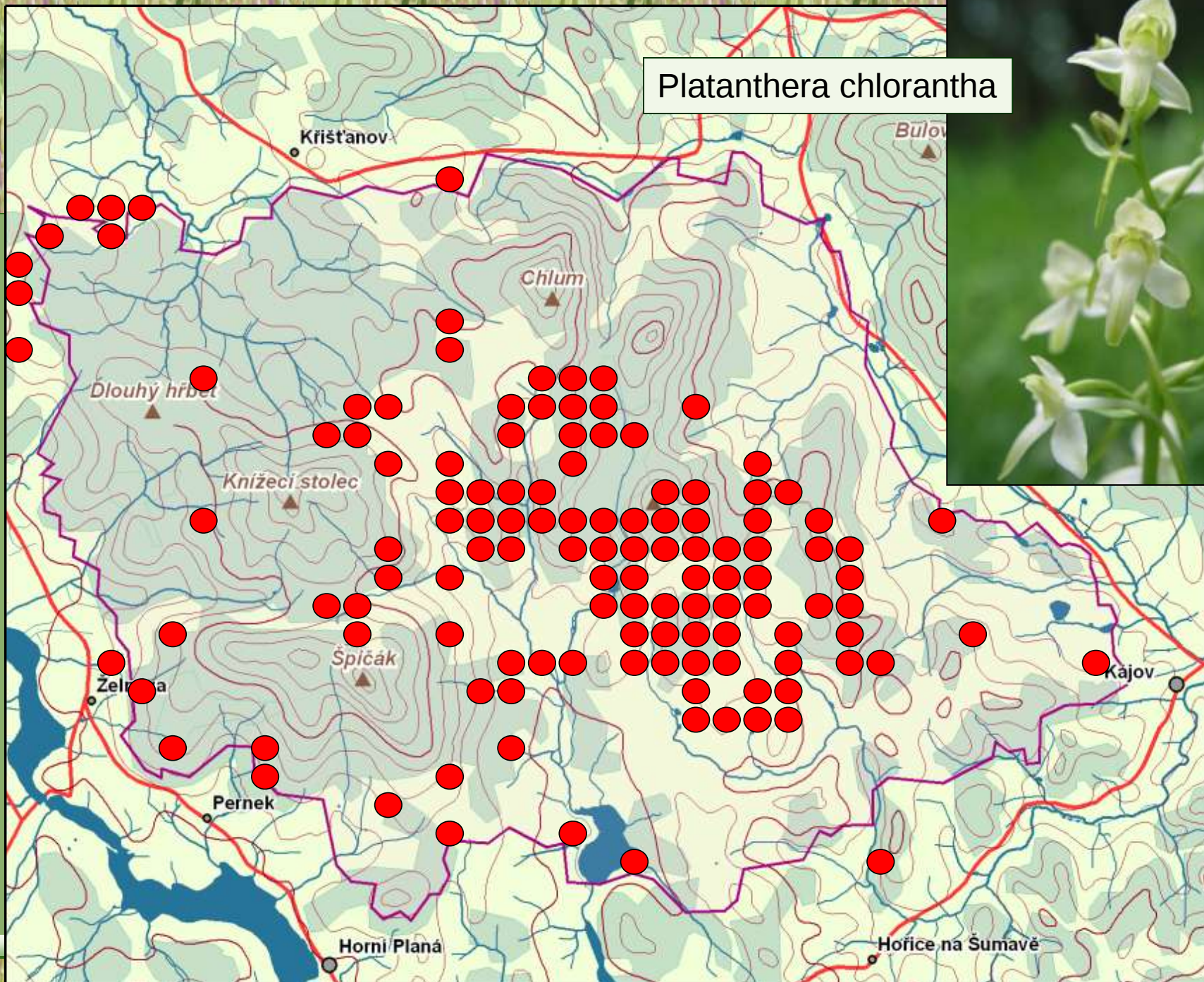
Cicerbita alpina

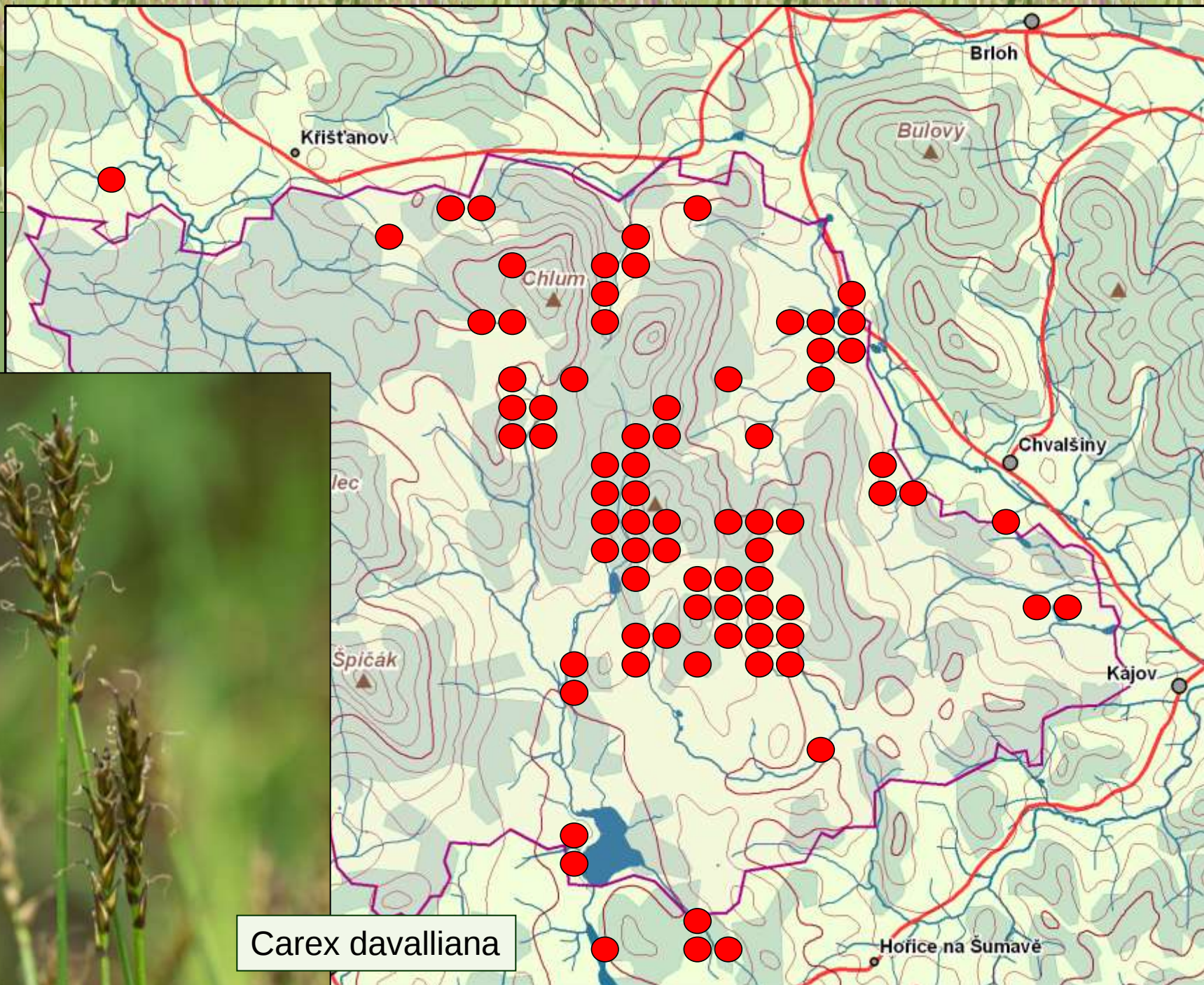

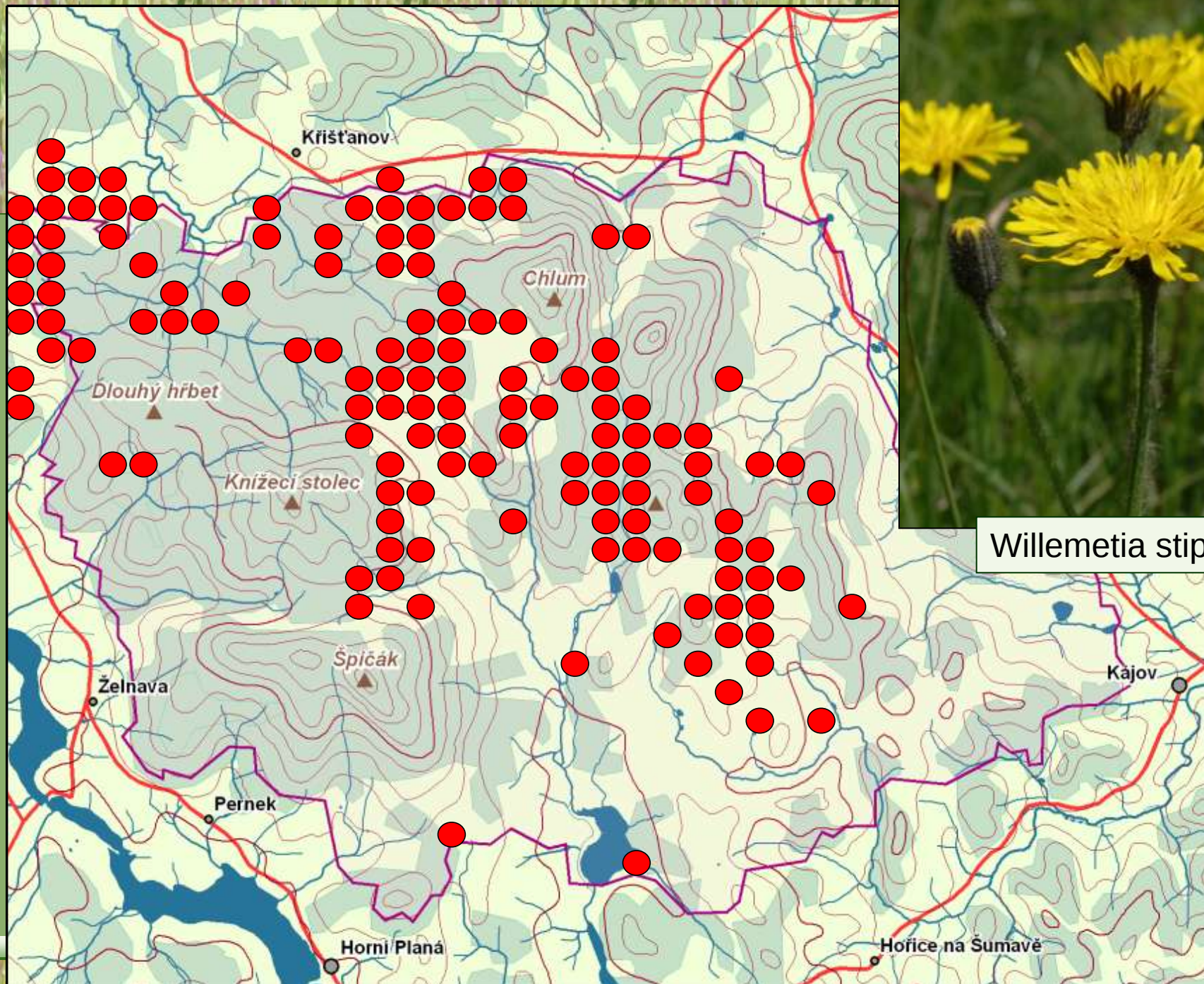
Viola tricolor subsp. *polychroma*

Platanthera chlorantha

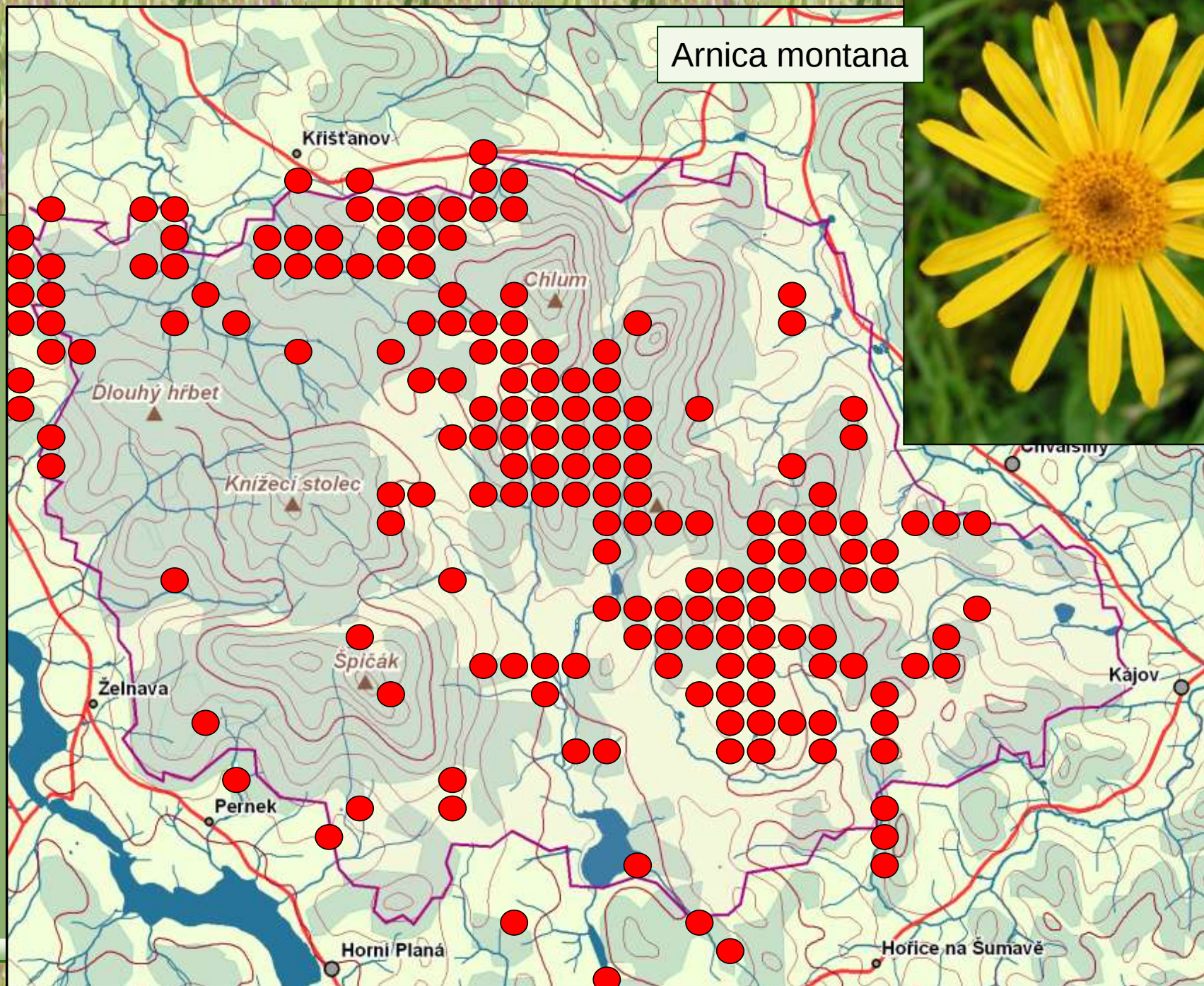

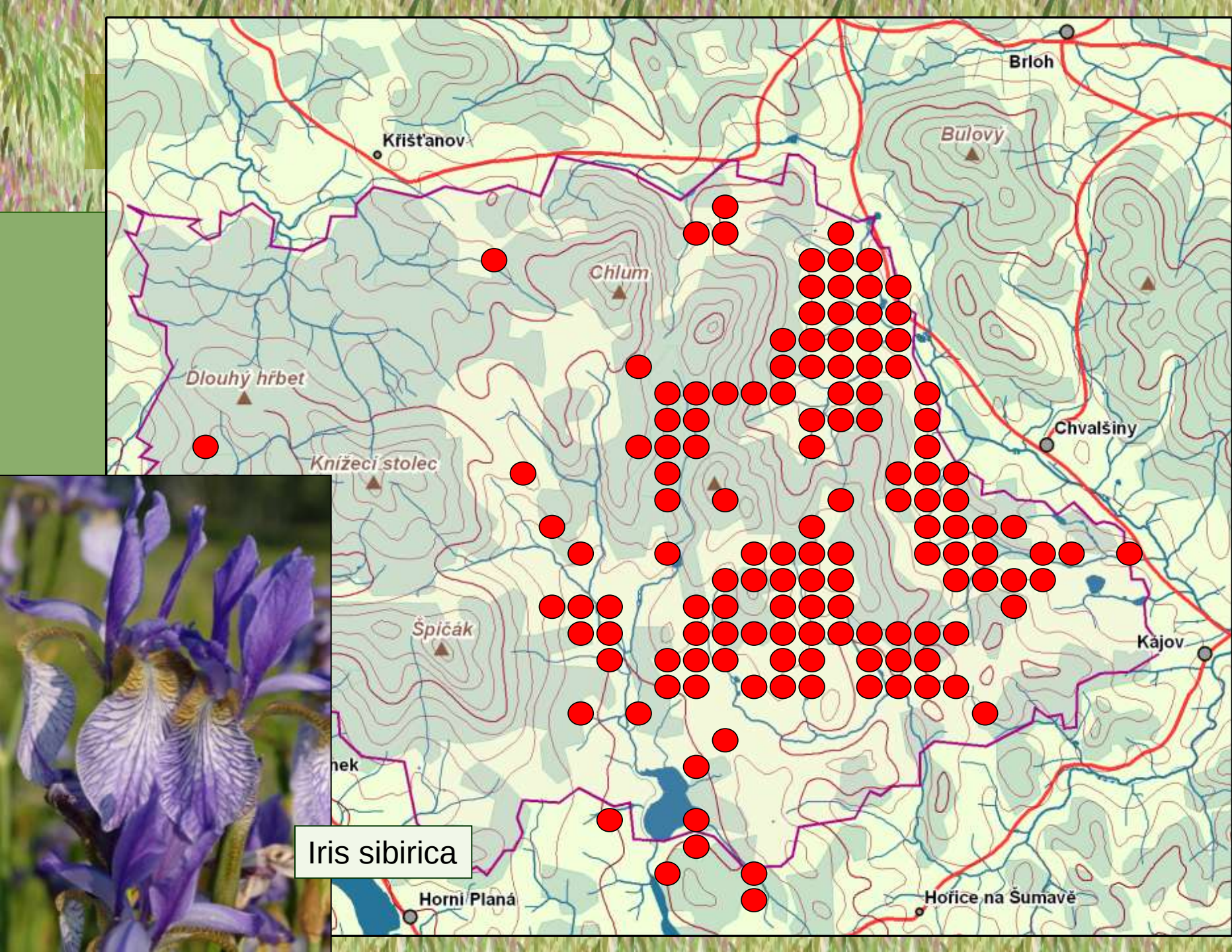

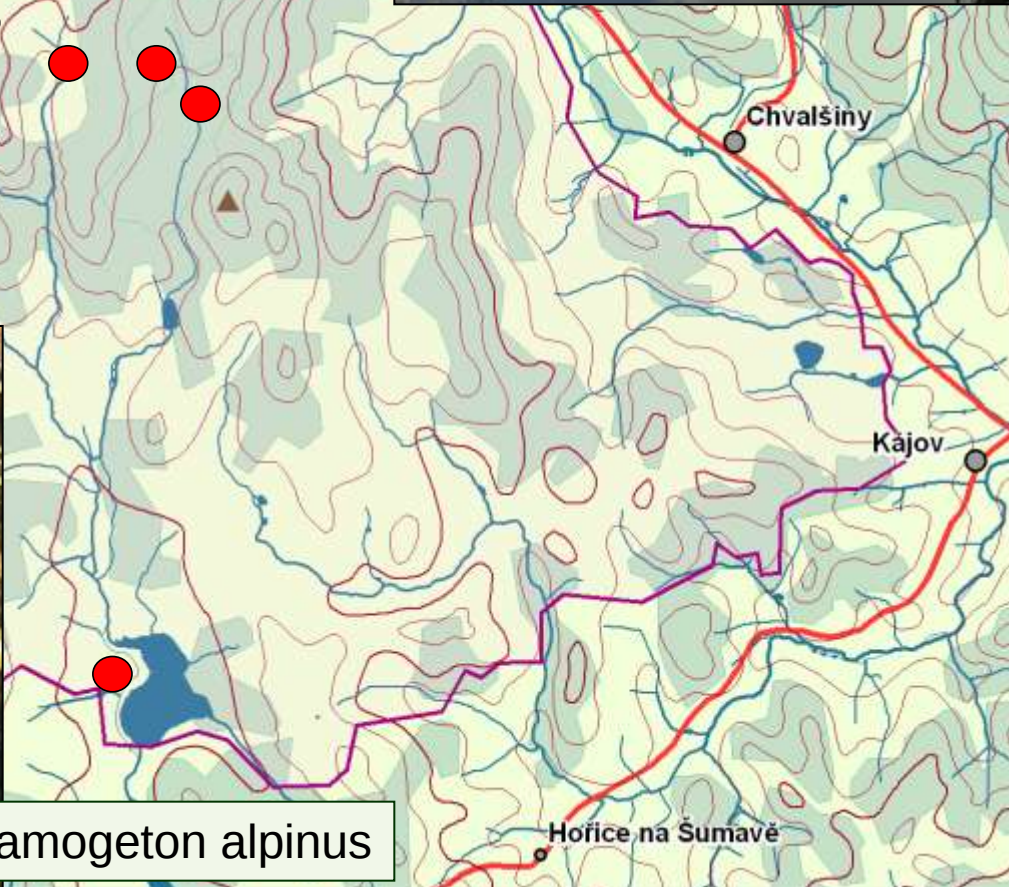
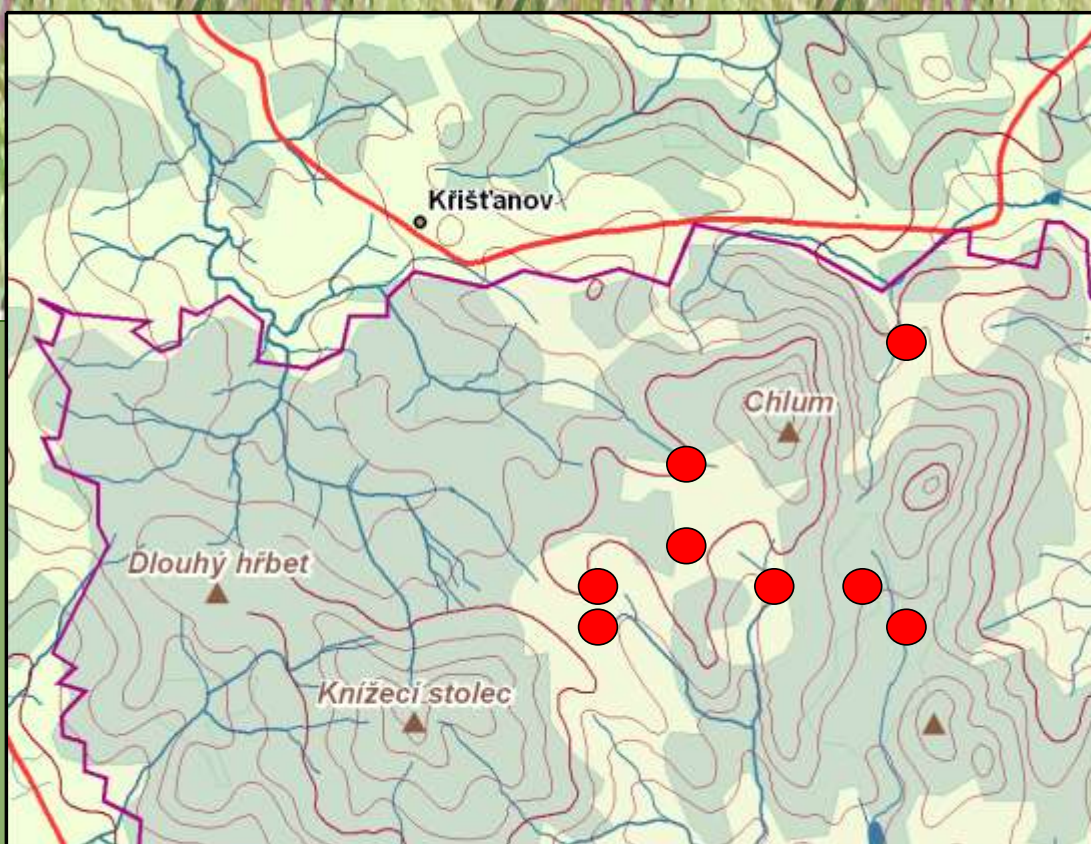

Willemetia stipitata

Arnica montana

Potamogeton alpinus

Stav lesů v roce 1898

- Výměra lesní půdy
– 1137 ha
- smrč 95,5%
- jedle 3,0%
- borovice 1,0%
- buk 0,5%

Management biotopů a druhů

- **od roku 2006 – management v EVL Polná**
  - sečení, vyhrabání
- **2008 – prostředky pro management přírody z MO**
  - 7 dříve vytipovaných lokalit
  - výběrová řízení pro dodavatele prací
  - teprve nyní realizace většiny zásahů

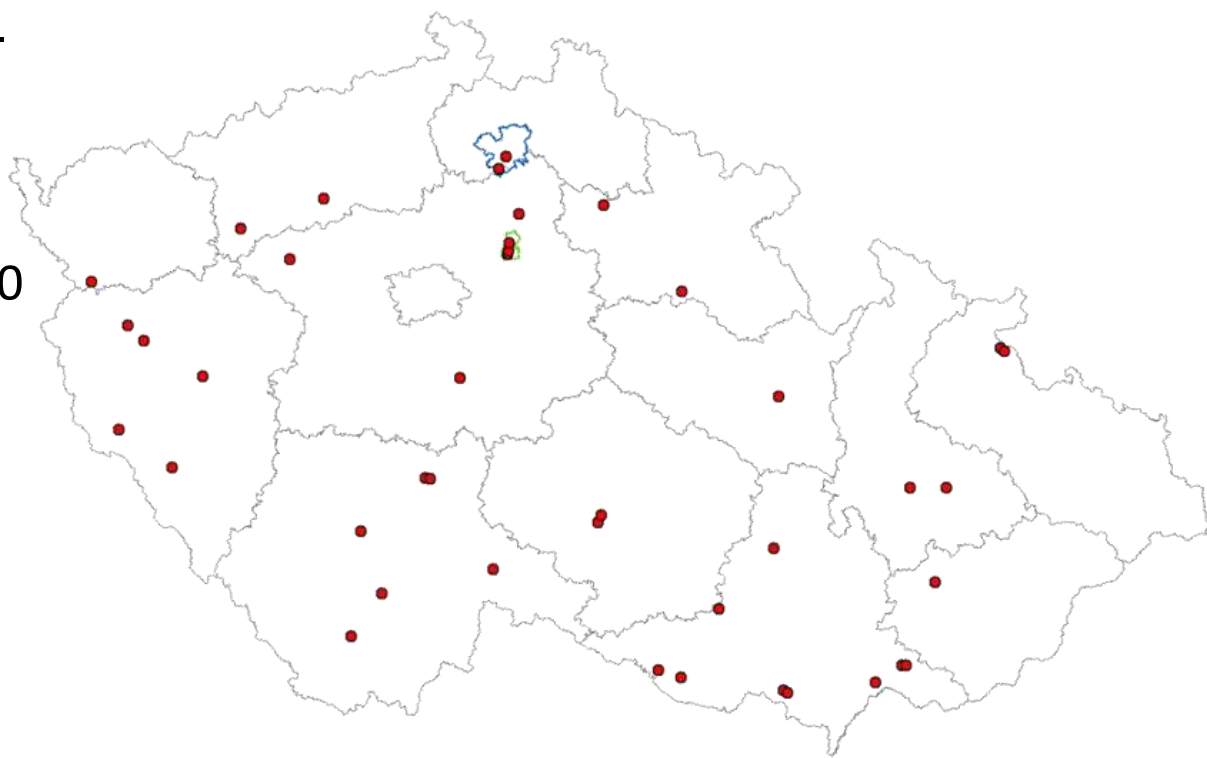
EVL Polná

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

2008-2010 Projekt VaV

- Daphne ČR, Hutur o.s., Jihočeská univerzita
- 42 bezlesých ploch (20-350 ha) po celém území ČR
- Zkoumány 4 skupiny – cévnaté rostliny, rovnokřídlí, denní motýli, ptáci
- Na 11 územích detailnější průzkumy (další skupiny: pavouci, křísi, ploštice, blanokřídlí, mûry, brouci)

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Ptáci

117 druhů (54 % fauny) – prům. 39.5 (9.34 SD), rozsah 18-63

nejbohatší Jindř. Hradec (63), Tábor-Zahrádka (58), Ralsko-Vrchbělá (56), Jihlava-Rancířov (54), Drmoul (50)

39 ohrožených (27 % seznamu) - průměr 4.7 (2.29 SD), rozsah 1-11

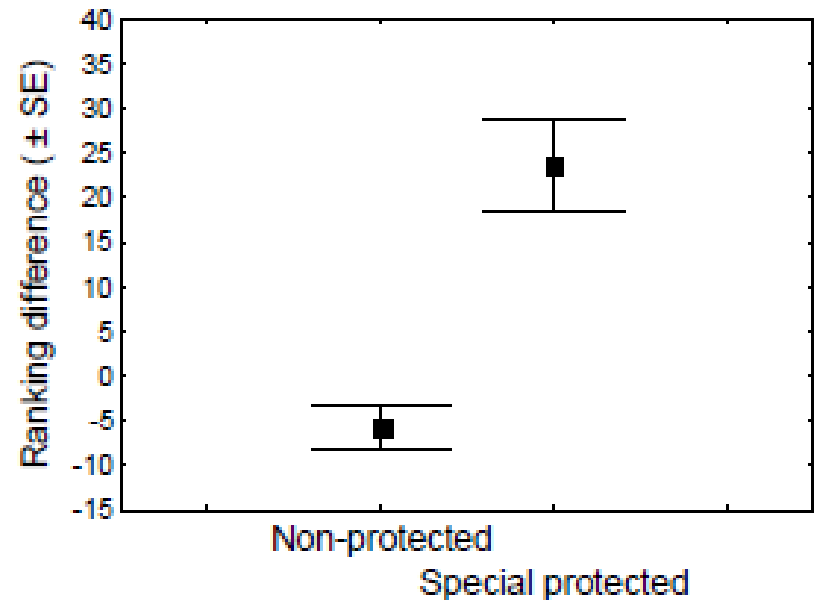
nejbohatší Ralsko – Vrchbělá (11), Jindř.Hradec (10), Tábor-Zahrádka (10), Znojmo-Načeratice (8), Bzenec vých. (7)

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Ptáci

- Ohrožené druhy početnější ve VVP než v běžné krajině
- druhy obnažených substrátů, trávníků a řídkých křovin

Reif et al. 2011: Biodivers. Conserv.

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Ptáci

- Strnad luční – 7 % národní populace
- Pěnice vlašská – 5 % n. pop.
- Bramborníček černohlavý – 3 % n. pop.
- Skřivan lesní – 5 % n. pop.

Další druhy: bramborníček hnědý, ťuhýk obecný, cvrčilka zelená, bělořit šedý, krutihlav obecný, dudek chocholatý, lelek lesní

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Denní motýli (a vřetenušky)

120 druhů (73 % fauny) – prům. 48,6 (11,34 SD), rozsah 15-71

nejbohatší Ralsko Vrchbělá (71), Mikulov Vých., Ralsko Kuřivody (po 68), Mašovice (64), Jamolice (62)

44 ohrožených (55 % seznamu) - prům. 3,68 (3,34 SD), max.13

nejbohatší Mikulov východ (13), Jamolice, Mašovice, Znojmo-Načeratice (po 12), Hodonín-Pánov, Ralsko-Vrchbělá (10)

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Denní motýli (a vřetenušky)

- Modrásek hořcový Rebelův
(Jamolice, Milovice)
- Modrásek komonicový
(Ralsko-Vrchbělá)
- Modrásek černoskvřinný
(Ralsko-Vrchbělá)
- Hnědásek černýšový,
h. podunajský (Jamolice, Mašovice)
- Vřetenuška čtverotečná (Bzenec)

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Rovnokřídlí

51 druhů (62 % fauny) – prům. 15,1 (3,95 SD), rozsah 7-24

nejbohatší Znojmo (24), Mašovice (23), 2x
Ralsko (23, 21), Český Krumlov,
Milovice- Travniny

- Saranče písečná – jediná lokalita v ČR
- Kobyłka Boscova – těžiště čs. areálu ve VVP

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Cévnaté rostliny

- 873 druhů (32 % recentní české flóry)
- 160 druhů v Červeném seznamu

Vysoké zastoupení ohrožených druhů

- Načeratický kopec – 48/215 (22,3 %)
- Bzenec – střelnice – 7/54 (13 %)
- Blšanský chlum – 10/118 (8 %)
- Bzenec – cvičiště – 26/115 (22,6 %)
- Jamolice – 23/130 (17,7 %)

Příklady:

Hrachor chlupatý, silenka lepkavá, čistec německý, hrachor trávolistý

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Brouci

- Pánov 19 ČS druhů/101 celkem
- Bzenec 22/115
- Načeratický kopec 17/105
- Blšanský chlum 11/118

Amphimallon ruficorne

Blanokřídlí:

Bzenec cvičiště a střelnice

168 druhů celkem

52 v ČS

3 prvonálezy pro ČR

3 druhonálezy

15 druhů CR

15 druhů EN

24 druhů VU

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

Další nálezy

- Křís *Recilia coronifer* – prvonález pro ČR
- Křís *Allygidius abbreviatus* – nový pro Čechy
- Křís *Chlorita dumosa* - znovuobjevení
- Ostruhovník *Megadephax haglundi* – znovuobjevení

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

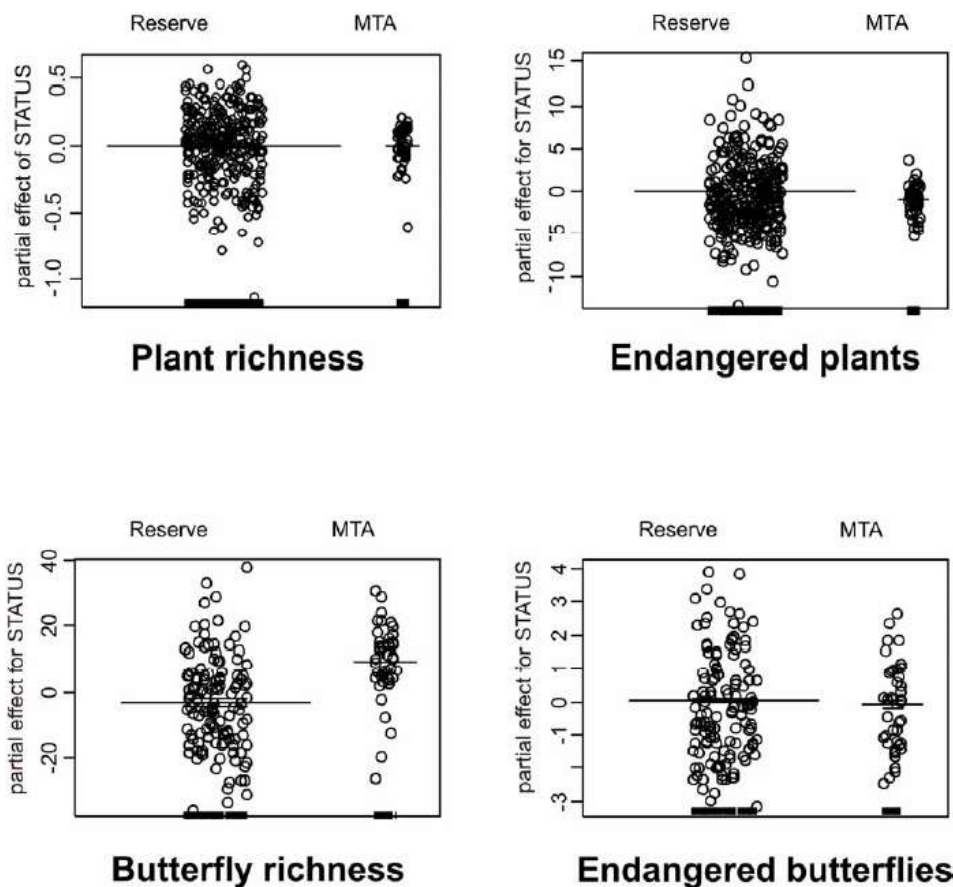
- Periodické tůně – listonoh letní, žábronožka letní

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

Hlavní výsledky

VVP x
MZCHÚ

Biodiverzita opuštěných vojenských prostorů

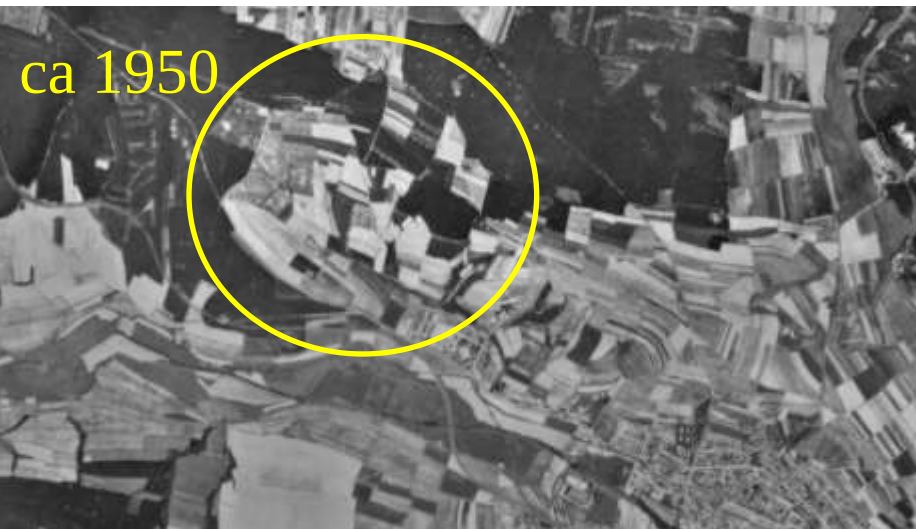
Hlavní výsledky

VVP nejsou refugiem pro všechny druhy stejně

- Především taxony s nižší konkurenceschopností
- Stepní prvky, psamofilové, druhy s velkými nároky na strukturu biotopu (např. různé nároky vývojových stádií motýlů)
- V ČR ale jedny z nejohroženějších ekologických skupin
- Vodní a stromové druhy (především pralesní relikty) z principu znevýhodněny (ale velkoplošné VVP)

Jaké faktory ovlivňují biodiverzitu ve VVP?

1) Zakládány většinou po II. sv. válce

2) Unikly intenzifikaci

Jaké faktory ovlivňují biodiverzitu ve VVP?

3) Vojenská činnost - časté disturbance s různou intenzitou v prostoru a čase

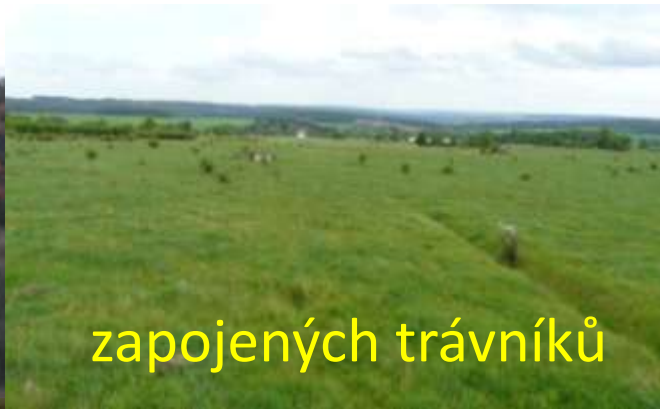

Jaké faktory ovlivňují biodiverzitu ve VVP?

**Výsledkem je heterogenní dynamická
mozaika biotopů**

hustých křovin a
porostů stromů

zapojených trávníků

valů, kráterů a dalších
typů nerovností
terénu

středně
disturbovaných
ploch

řídkých křovin

řídkých trávníků

silně
zdisturbovaných
míst

periodických vodní ploch

ruđerálů

Jaké faktory ovlivňují biodiverzitu ve VVP?

- Výsledkem je heterogenní dynamická mozaika biotopů
- Zhušťuje krajinné měřítko na plochu desítek hektarů
- Ale: nejsou „čisté“ biotopy ale mix „lepších“ a ruderálních druhů rostlin

Jaké faktory ovlivňují biodiverzitu ve VVP?

- VVP nejsou všechny stejně významné – řada faktorů: nadm. výška, morfologie, okolí, délka, typ a intenzita vojenského využívání a další

Čím jsou VVP ohrožené?

- Kompletní změnou využívání :
  - zalesnění
  - převedením na ornou půdu
  - zastavěním (brownfields)

Čím jsou VVP ohrožené?

SUKCESÍ

II

Čím jsou VVP ohrožené?

Čím jsou VVP ohrožené?

Jak pečovat o VVP?

Základem je heterogenní management s disturbancemi

Různé možnosti:

- Velcí býložravci (zubři na Židlově, koně Převalského v Německu)

- Velcí býložravci Milovice

Jak pečovat o VVP?

DISTURBANCE

- Spolky vojenské historie

Jak pečovat o VVP?

DISTURBANCE

Jak pečovat o VVP?

DISTURBANCE

Jak pečovat o VVP?

DISTURBANCE

Jak pečovat o VVP?

- Čtyřkolky, off-roady, motokros

Jak pečovat o VVP?

- Speciální management

Jak pečovat o VVP?

- Pastva

Jak pečovat o VVP?

VVP jsou relativně velká území:

- klasický management drahý a škodlivý
- využívat finančně nenákladná řešení
- pestrost v aplikovaných managementech

- území „necháme dělat, co chce“ – stejně jako vojáci

REŽIM NA LOKALITĚ

V tomto chráněném území můžete dělat vše, co není proti zákonu, proti pravidlům slušného chování a v rozporu s citem k životnímu prostředí. Pozorujte, poučte se, bavte se.

Motýlí step Pichce

Shrnutí

- Vojenská činnost → heterogenní dynamická mozaika (mikro)stanovišť
- Základem jsou disturbance
- Největší riziko – sukcese
- Péče – snaha o napodobení vlivu vojáků – velké nároky na invenci správců, ale může být levné
- V první fázi asanace
- Kontinuální nikoli nárazový vstup energie do území
- Zavedení „klasického“ managementu nepřípustné
- Metodiky:
  - - Čížek O., Marhoul P. & Pokorný J. (2010): Opuštěné vojenské prostory - jejich minulost, současnost a budoucnost. Metodická příručka pro aktivní ochranu druhové diverzity. Msc. depon MŽP ČR, 115 pp.
  - - metodika využití řízeného vypalování (vzniká)
  - - metodika pastvy velkých býložravců (vzniká)

Režim vojenských újezdů

- z hlediska ochrany přírody stávající stav vyhovuje
- nejsou zásadní střety zájmů

Vojenské újezdy

- mimořádně hodnotné stabilizované krajinné celky
- parametry velkoplošného ZCHÚ
- současné využívání (vojenský management) v zásadě vyhovuje zájmům ochrany přírody
- významné objekty pro vědecký výzkum

